

Andersen, A. J. W. (2025). Psykososial helse – bidrag til en begrepsforståelse.
I A. J. W. Andersen & S. H. Haugland (Red.), *Perspektiver på psykososial helse*
(s. 19–34). Fagbokforlaget. DOI: <https://doi.org/10.55669/oa550201>

Kapittel 1

Psykososial helse – bidrag til en begrepsforståelse

Anders Johan W. Andersen

Språk kan referere til og skape virkelighet. Ordene vi velger for å beskrive eller navngi noe (eller noen) uttrykker et bilde av dette «noe», og skaper samtidig et bilde av hvordan dette «noe» skal forstås. Språket blir dermed noe mer enn et redskap for kommunikasjon. Valg av ord tar farge av avsenderens grunnleggende antakelser om verden, og inviterer mottakeren til å akseptere og bygge videre på denne iboende og ofte uuttalte stillingstaken. Språket blir med andre ord også en arena der det forhandles og kjempes om verdier og verdensanskuelser.

Det er noe av grunnen til at mange fagfolk har et reflektert forhold til etablert fagterminologi, og er forsiktige med å omfavne nye ord og begreper (Breivik, 2000). Språket vi bruker, både befester og forsterker forståelsesmodeller som i seg selv legger føringer for fagets «hva» og «hvordan». Det er derfor all mulig grunn til å utforske nye begreper både for å avdekke dets opphav og iboende betydning, for å identifisere dets mening i konkrete sammenhenger og for å kritisk diskutere hvilke interesser som settes i forgrunnen ved hjelp av begrepet. Det er da også ambisjonen med dette kapitlet.

Psykososial helse er en forholdsvis ny begrepsammenstilling på norsk, og fortjener en slik kritisk oppmerksomhet. Boken som helhet ivaretar samlet sett et slikt anliggende. I dette kapitlet skal vi utforske ulike tolkninger av begrepet ved hjelp av språkvitenskap og en begrepsnær analyse, og på den måten få frem begrepets betydningsmangfold. I kapitlet undersøkes begrepsammenstillingen ved hjelp av tre ulike forståelser av språk og dets forhold til verden. Disse tre posisjonene er inspirert av diskursteori (jf. Potter & Wetherell, 1987), og brukes i sin rendyrkede form for å gi en analytisk tilgang til tre ulike tolkninger av begrepet psykososial helse. Avslutningsvis oppsummeres diskusjonen gjennom å vise til internasjonale definisjoner av begrepet.

Språket re-presenterer verden

Den første posisjonen bunner i en antakelse om at språket kan fange inn verden slik den er. Ordene blir da en avbildning av verden. De skal stemme overens med en eksisterende, oftest naturgitt orden, og re-presentere virkeligheten på en kontekstuavhengig måte. Tanken er at det eksisterer en naturlig sammenheng mellom tingene¹ i verden og tingenes navn i språket.

Ordene har en referanse til tingene som er uavhengig av tid og sted. En «hund» er en «hund» uansett når du ser den på døgnet, og uansett på hvilket sted du befinner deg. Språket skal representere virkeligheten og må renses og bringes til klarhet slik at presisjonsnivået blir så høyt som mulig. På den måten kan vi kommunisere og oppnå en felles virkelighetsforståelse.

I denne posisjonen blir språket først og fremst et medium for å få frem et budskap, og det skal gjøres mest mulig eksakt. Språket blir en informasjonskanal; en budbringer, men ikke noe i seg selv. Det er som om en avsender pakker inn en bit av virkeligheten i et språk som mottakeren kan pakke ut og dermed få re-presentert denne biten av virkeligheten på nøyaktig samme måte som avsenderen pakket den inn. De færreste tenker i dag at dette er mulig, men vi opererer i noen sammenhenger som om et slikt en-til-en-forhold mellom virkelighet og språk eksisterer. (jf. Jaworski & Coupland, 1999; Potter & Wetherell, 1987).

Definisjoner og begrepsavklaringer blir helt sentrale. Det er ikke enkelt å identifisere «tingen» som «psykososial helse» skal re-presentere. Det handler mer om å ramme inn og dermed fremheve noen fenomener for på den måten å gjøre dem tilgjengelige for kommunikasjon og kunnskapsutvikling. I denne sammenhengen skal vi utforske det etymologiske opphavet til begrepet, og la dette stå som en mulig fortolkning ut fra denne posisjonen. Ifølge Hovdhaugen og Simonsen (2023) er etymologi eller ordhistorie «den delen av språkvitenskapen som tar for seg hvor ordene kommer fra. Det vil si ordenes avstamning, opprinnelse, slektskapsforhold og betydningshistorie».

1 Tingene kan her vise til konkrete gjenstander, men også til virksomheter, aktiviteter m.m. Det er dette «noe» eller «noen» som vi ønsker å kommunisere om.

Psykososial helse – et begrep for mestring gjennom fellesskap

Psykososial helse er et begrep sammensatt av ordene «psyko», «sosial» og «helse», og før vi utforsker begrepet som helhet, kan det være fruktbart å søke opprinnelsen til ordene hver for seg. Det er da nærliggende å starte med «helse», siden «psykososial» i denne sammenhengen må forstås som et adjektiv som betoner noen egenskaper ved substantivet «helse».

Helse stammer fra det norrøne ordet «heilsa», som igjen er beslektet med ord som betyr hel og sunn (Caprona, 2013, s. 1383). Å ha god helse kan slik sett forstås som å være hel, og ikke oppdelt på noen måte. Verdens helseorganisasjon (WHO) (Helse- og omsorgsdepartementet, 2022) definerer helse til å være en «tilstand av fullstendig fysisk, psykisk og sosialt velvære og ikke bare fravær av sykdom eller lidelser». Denne definisjonen kan brukes som en inngang til å forstå hvilken helhet helsen består i, og hvilke dimensjoner helsen er sammensatt av. Den åpner samtidig for begreper som fysisk helse, psykisk helse osv., og derigjennom en oppdeling av den helheten som helsebegrepet hviler på.

Den brasilianske psykiateren José Bertolote (2008) er opptatt av å bevare helsebegrepets sammensatthet og kompleksitet, og argumenterer for at en slik helhet kan understøttes gjennom å vise til ulike dimensjoner ved mennesket. Han argumenterer for at faren først oppstår når de ulike aspektene blir gjort til nye disipliner og egne forståelser av helse. Av den grunn understreker han at WHO ikke så for seg en oppdeling av helse i henholdsvis fysisk, psykisk og sosial helse. Spørsmålet blir da hva adjektivet «psykososial» gjør med helsebegrepets flerdimensjonalitet og iboende helhetsforståelse.

Forstavelsen «psyko» stammer fra det greske ordet «psyke», som opprinnelig betyr livsånde, eller det som puster liv (Caprona, 2013, s. 1434). Det er den livskraften som gjør oss til noe mer enn biologi. Det handler om det som gir mening i livet, det som gir håp, det som gir oss muligheter til å oppleve egenverd, det som skaper sammenheng i tilværelsen. Det handler om det som gjør hver og en av oss spesielle hver på vår måte, det som gjør oss til unike individer.

Ordet «sosial» kommer fra det latinske «socialis», som er avledet av «socius», som betyr forbundsfelle. Ifølge Caprona (2013) betyr sosial: «som er skikket for liv i samfunn, i selskap med andre; som gjelder samfunnet og samfunnsforholdene» (s. 825). Det er et ord som viser til relasjoner til andre, til menneskelige fellesskap i stort og smått.

Med et slik opphav gir det mening at uttrykket «psykososial» samlet sett blir rammet inn på følgende måte i Store norske leksikon:

Psykososial er en fellesbetegnelse på psykiske og sosiale forhold av betydning for helse og mental fungering. Sosiale forhold kan angå barns oppvekstvilkår, hjemmeforhold, forhold på skolen, miljø på arbeidsplassen og så videre, mens psykiske forhold viser til personens måte å håndtere disse, kognitivt og emosjonelt (Svartdal, 2020).

Det viser til hvordan enkeltmennesker prosesserer sine møter og erfaringer med verden følelsesmessig og intellektuelt. Det handler om hvordan sosiale relasjoner innvirker på livskvaliteten til hvert enkelt menneske.

Den norske legen og helseforskeren Peter F. Hjort (1982) har på sin side kritisert definisjonen til WHO, og argumentert for at den fremmer et helseideal som gjør vanlige mennesker syke. Det ligger en fare for at definisjonen bidrar til å fremme det perfekte og uoppnåelige. Hjort (1982) anlegger et mer pragmatisk perspektiv og skriver at «helse er overskudd i forhold til dagens krav» (s. 16). Det handler om at mennesket må ha tilstrekkelige ressurser til å håndtere dagliglivets utfordringer.

Basert på denne korte analysen av opprinnelse og betydningshistorie så kan begrepsammenstillingen «psykososial helse» tolkes på følgende måte: *Psykososial helse handler om hvordan ulike fellesskap bidrar til å styrke menneskets kapasiteter til å mestre hverdagens utfordringer på måter som gir tilhørighet og opplevelser av egenverd.*

I en slik posisjon blir «psykososial helse» et smalere begrep enn «helse», i den forstand at adjektivet «psykososial» avgrenser helse til å handle om hvordan relasjoner og samvær med andre bidrar til å fremme helse. Det blir et tillegg som innskrenker betydningsmangfoldet i begrepet «helse». Eller uttrykt på en annen måte: Det bidrar til å konsentrere oppmerksomheten til enkelte dimensjoner ved menneskets helse.

Språket får sin betydning i den sammenhengen det blir brukt

Flere personer har pekt på det utilstrekkelige med den første posisjonen. En av dem var den sveitsiske lingvisten Ferdinand de Saussure (1857–1913). Litt forenklet er det mulig å argumentere for at han mente at språket ikke bare et medium for å formidle et budskap om verden, men også et system som formet verden. Ordenes betydning i det konkrete ble ofte løst fra sin opprinnelse. De rommet et betydningsmangfold, og fikk sin mening først når de ble studert i den sammenhengen de ble brukt, i det konkrete (Jaworski & Coupland, 1999; Potter & Wetherell, 1987).

Saussure regnes som grunnleggeren av semiologien. Det er en tegnlære som viser at et ord består av et uttrykk² og et meningsinnhold. For eksempel er en «hund» (uttrykk) «et vesen på fire ben som bjeffer» (meningsinnhold). Saussure sier da at uttrykket kan variere, mens meningsinnholdet er det samme. Ulike språk er et eksempel på det (for eksempel «en hund» og «a dog»).

På samme måte viser han at uttrykket kan være det samme, mens meningsinnholdet varierer. For en tid siden var det for eksempel en reklame for et nytt kredittkort som fristet kundene til lettvinthet ved flyreiser. Slagordet var «Bare dra og dra». Her brukes uttrykket «dra» med to ulike meninger: henholdsvis «trekk» og «reis». Det understreker nødvendigheten av å utforske ordenes bruk i det konkrete for å forstå ordenes meningsinnhold.

Dette er ikke minst relevant innen psykisk helsefeltet, der fagterminologi lekker ut i dagligspråket, men der betydningen av et ord som «depresjon» for eksempel ikke nødvendigvis er det samme for folk flest som det er i diagnosemanualen til WHO. Det tjener som inngang til en annen og mer pragmatisk tolkning av begrepet psykososial helse. Vi må studere bruken av begrepet.

Psykososial helse – et mangetydig faglig begrep

Denne andre posisjonen retter nettopp oppmerksomheten mot hvordan begrepet blir brukt i det konkrete. Fremstillingen i dette avsnittet er begrenset

2 Et uttrykk kan her være en vokal språklyd, et skriftlig tegn eller lignende. Det kan for eksempel også inkludere emojis.

til et søk etter fagfelleverderte vitenskapelige publikasjoner de siste 10 årene³, og er et forsøk på å identifisere tolkninger av begrepet basert på en analyse av bruken av ordet i faglig sammenheng.

Litteraturgjennomgangen viste at «psykososial helse»⁴ blir brukt i artikler som omhandler mennesker av alle kjønn, i alle aldre, på alle kontinenter og av fagpersoner på tvers av fag og profesjoner. Det ble mulig å skjelne mellom fire ulike dimensjoner i de inkluderte artiklene.

1. Psykososial helse – et begrep som beskriver menneskelige livsutfordringer

Psykososial helse brukes i flere artikler som en beskrivelse av helsemessige utfordringer som knyttes til f.eks. depresjon, angst, selvfølelse, psykiske lidelser og livskvalitet. Flere viser til bruk av standardiserte spørreskjema der noen utfallsmål sammenfattes under overskriften psykososial helse (f.eks. HRQoL, SF36). Andre bruker begrepet for å betone utfordringer knyttet til spesielle sykdommer. Det kan for eksempel være livsutfordringer for kreftoverlevende (Rhee et al., 2014), ungdom med artritt (Shopp-Worrall et al., 2018) eller mennesker med Klinefelter syndrom (Close, Fennoy, Smaldone & Reame, 2015). En fellesnevner er at de bruker begrepet for å få frem beskrivelser av vanskeligheter i livet. Det tjener som et paraplybegrep som mest av alt beskriver psykososial *uhelse*.

2. Psykososial helse – et begrep som forklarer menneskelige livsutfordringer

Dette kan tjene som en overgang til en annen dimensjon ved bruken av begrepet «psykososial helse». Grunntanken er at en svekkelse av menneskers psykososiale helse har stor forklaringskraft for å forstå utviklingen av andre

3 Jeg gjorde et søk på EBSCOhost i begynnelsen av januar 2023, og søkte etter fagfelleverderte publikasjoner på engelsk, norsk, dansk og svensk for perioden 2012–2022, med søkeordene «psychosocial health» og henholdsvis «concept» og «definition» nevnt i artikkelens abstract. Det gav totalt 35 ulike artikler, og disse danner hovedgrunnlaget for fremstillingen av bruken av begrepet i dette avsnittet.

4 Nærmere bestemt «psychosocial health».

problemer. Det brukes da ofte som en understrekning av at psykososial helse utvider perspektivet og inviterer til å forstå mennesket i en større sammenheng.

Det gjelder for eksempel om en skal forstå forekomsten av lav fødselsvekt hos barn av immigranter fra Mexico (Fleuriet & Sunil, 2015), røykevaner hos arbeidende kvinner og menn i Taiwan (Kuo & Chiang, 2013) eller urolige 3-åringer i Sverige (Agnafors et al., 2016). Deres ulike «utfordringer» henger sammen med en forutgående vanskelig livssituasjon.

Begrepet «psykososial helse» blir en markør for et perspektiv som setter lys på forklaringsvariabler utenfor individet, slik fattigdom kommer frem i studien om røykevaner i Taiwan: «En reduksjon av inntektsgapet mellom rik og fattig kan beskytte befolkningens fysiske og psykiske velvære og redusere utbredelsen av røyking» (Kuo & Chiang, 2013, s. 39, forf. oversettelse). Dette kan også handle om oppvekstvilkår og vanskelige livshendelser.

Enkelte artikler hviler også på teorier som er utviklet for å bidra med en slik sammenhengsforståelse. Salway et al. (2022) løfter for eksempel frem teorien til antropologen Merrill Singer (2009) om synergiske epidemier. Syndemier, som dette omtales som, utvikler seg på bakgrunn av f.eks. fattigdom, stigmatisering, stress og sosial ulikhet. Denne teorien retter derfor oppmerksomheten mot lokalsamfunn og sosiale forhold når komplekse helseutfordringer skal forstås.

3. Psykososial helse – et begrep som viser konsekvenser av andre livspåkjenninger

Mens den forrige dimensjonen gav psykososial helse kraft til å forklare fremveksten av sykdom og lidelse, så brukes begrepet i denne tredje dimensjonen mer for å forklare livsutfordringer som følger i kjølvannet av andre sykdommer. Det kommer som en konsekvens av noe annet. I denne bruken av ordet så viser det som regel til at menneskers psykososiale helse blir påvirket av andre helseutfordringer.

Saiki og Morales (2019) viser for eksempel hvordan urininkontinens kan påvirke folks trivsel og psykososiale helse i hverdagen, mens Demant og Oviedo-Trespalacios (2019) antyder at bruk av poppers (alkyl-nitrat) kan gi uheldige innvirkninger på unge homofile eller bifile menns psykososiale helse. Også hudlidelsen Melasma er opphavet til sviktende psykososial helse, ifølge studien til Khosravan et al. (2017).

Her er det flere eksempler. Grunnpoenget er at fysiske helseproblemer kan gi opphav til psykososiale helseproblemer som igjen kan forsterke problemene, men også gi opphav til flere og nye sykdommer. Det kan bidra til en negativ spiral som skaper større og større helseutfordringer.

4. Psykososial helse – et begrep som rammer inn et praksisfelt

Denne fjerde dimensjonen viser til en bruk av psykososial helse som referanse til et arbeidsfelt. Det er tekster som fokuserer på hvilke tiltak som kan gjøres for å forbedre menneskers psykososiale helse. Det kan for eksempel være artikkelen som viser hvordan tid brukt utendørs i dagslys gir bedre psykososial helse og mindre uro for mennesker med demens (Traynor, Fernandez & Caldwell, 2013), studien om utviklingen av helsefremmende skoler (Adamowitsch, Gugglebeeger & Dür, 2017) eller artikkelen som løfter frem spørsmål knyttet til toksisk maskulinitet og fokuserer på hvordan skape bedre psykososial helse hos gutter og unge menn gjennom å legge vekt på tilhørighet, motivasjon og autentisitet (Wilson et al., 2022).

En variant av denne bruken finnes i artikler som mer grunnleggende utforsker vilkår for å fremme god psykososial helse eller beskrivelser av beskyttende faktorer. Det kan handle om tilgang på sunn mat (Kendrick, Fantasia, Morse & Willis, 2022), betydning av høyere utdanning også i eldre år for å håndtere vanskeligheter (Solcová et al., 2021) eller tilgang på uberørt natur for rekreasjon (Atuoye, Luginaah, Hambati & Campbell, 2019).

Sammenfattet så illustrerer denne litteraturgjennomgangen at bruken av begrepet psykososial helse varierer, og at det blir viktig å fortolke meningsinnholdet i den sammenhengen begrepet brukes. En sammenfattende tolkning av begrepet basert på denne posisjonen kan formuleres på følgende måte: *Psykososial helse beskriver ulike aspekter ved menneskets livskvalitet som både forverres av sykdom og krise og forårsaker sykdom og kriser. Begrepet brukes også for å beskrive et praksisfelt bestående av profesjoner med kompetanse til å iverksette tiltak for å bedre menneskers psykososiale helse.*

Språket er et uttrykk for en tenkning

Den tredje posisjonen har som utgangspunkt at vi både blir formet av og er med på å forme verden, hverandre og oss selv gjennom språket. Valg av ord og begreper former forståelsen av den «tingen» vi ønsker å beskrive. Selv om «tingen» det aktuelle ordet viser til, i utgangspunktet er likt, vil valg av ord farge «tingen» på en bestemt måte. Dette er gjenkjennelig fra det offentlige ordskiftet. Snakker vi for eksempel om «tvillingabort» eller «fosterreduksjon»? «Frihetskjemper» eller «terrorister»? «Pasienter» eller «brukere»? I slike diskusjoner uttrykker valg av ord også verdier og tenkemåter, og reflekterer noen bakenforliggende interesser (Andersen, 2001). Denne posisjonen farget også innledningen til dette kapitlet.

Språket blir ikke lenger kun et objektivt og nøytralt redskap for å oppnå en mest mulig presis og nøyaktig gjengivelse av verden og hverandre. Det blir et menneskeskapt symbolsystem som skaper virkelighet (Bourdieu & Wacquant, 1993). Valg av ord og begreper får betydning for hvordan mennesker forstår seg selv og andre, og kan både øke og redusere menneskers frihet og handlingsrom. Språket beskriver og navngir, og innehar en definisjonsmakt. Slik sett kan en introduksjon av nye begreper være et forsøk på å utfordre dominerende tenkemåter og praksiser.

Mangel på ord kan også være en utfordring i den forstand at et opplevd meningsinnhold ikke kan språkliggjøres (Huckin, 2002). Det er vanskelig å uttrykke noe som vi ikke har ord for. Kampen for å anerkjenne et tredje kjønn og utvide det norske språket med pronomenet «hen» kan fungere som et eksempel på et arbeid for å synliggjøre slike «tause» erfaringer. Valg av ord og begreper blir på denne måten også en kamparena for ulike interesser, og reflekterer tenkemåter som former våre forståelser og handlinger i det konkrete.

Psykososial helse – et reformerende begrep med søkelys på menneskers livsvilkår

I denne delen skal vi utforske hvilke tenkemåter og interesser som settes i forgrunnen når vi velger å bruke begrepet «psykososial helse». Et mulig utgangspunkt kan være at psykososial helse er et avgjørende vilkår for å forstå menneskelige livsutfordringer, og at dette ikke blir tilstrekkelig vektlagt når helse- og levekårsutfordringer blir diskutert. Begrepssammenstillingen

kan dermed romme en iboende kritikk av en utvikling der biologiske og biomedisinske tenkemåter og praksisformer har fått en for sterk dominans.

Begrepet kan da romme en ambisjon om å styrke human- og samfunnsvitenskapelige perspektiver og tradisjoner som gjelder helse. Det innebærer en anerkjennelse av og verdsetting av menneskets mangesidighet og kompleksitet, og styrker argumentasjonen om å trekke inn flere perspektiver og faglige tradisjoner. Det er mulig å argumentere for at en vektlegging av psykososial helse reflekterer et ønske om å sette det sosiale perspektivet i front, og derigjennom forstå helse- og levekårsutfordringer i lys av begreper som sosial rettferdighet og sosial ulikhet.

I en slik fortolkning fremstår «psykososial helse» som et utvidende og i noen grad også som et politiserende begrep som bærer i seg erkjennelser om at kunnskap gir makt. Det gir makt til å definere og språkliggjøre virkeligheten på bestemte måter, og begrepet kan gi støtte til en utvikling der det faglige blikket rettes utover mot samfunnet snarere enn inn mot individet. Begrepet inviterer da kanskje mer til bruken av ord som livsvilkår enn livskvalitet i den forstand at livsvilkår i sterkere grad er sensitiv overfor samfunnsskapt uhelse.

Dette kan også gi styrke til en mer solidarisk praksis der målet er et inkluderende og anerkjennende samfunn. Ut fra et slikt resonnement og med utgangspunkt i denne tredje posisjonen kan følgende tolkning ha et grunnlag: *Psykososial helse handler om menneskers livsvilkår og muligheter for å leve verdige liv der grunnleggende menneskerettigheter blir ivaretatt. Dette er vilkår som er i bevegelse gjennom livsløpet og som må sees i sammenheng med kulturhistoriske, sosialpolitiske, fagideologiske, materielle og moraletiske forhold.*

Et mangefasettert begrep – en oppsummerende diskusjon

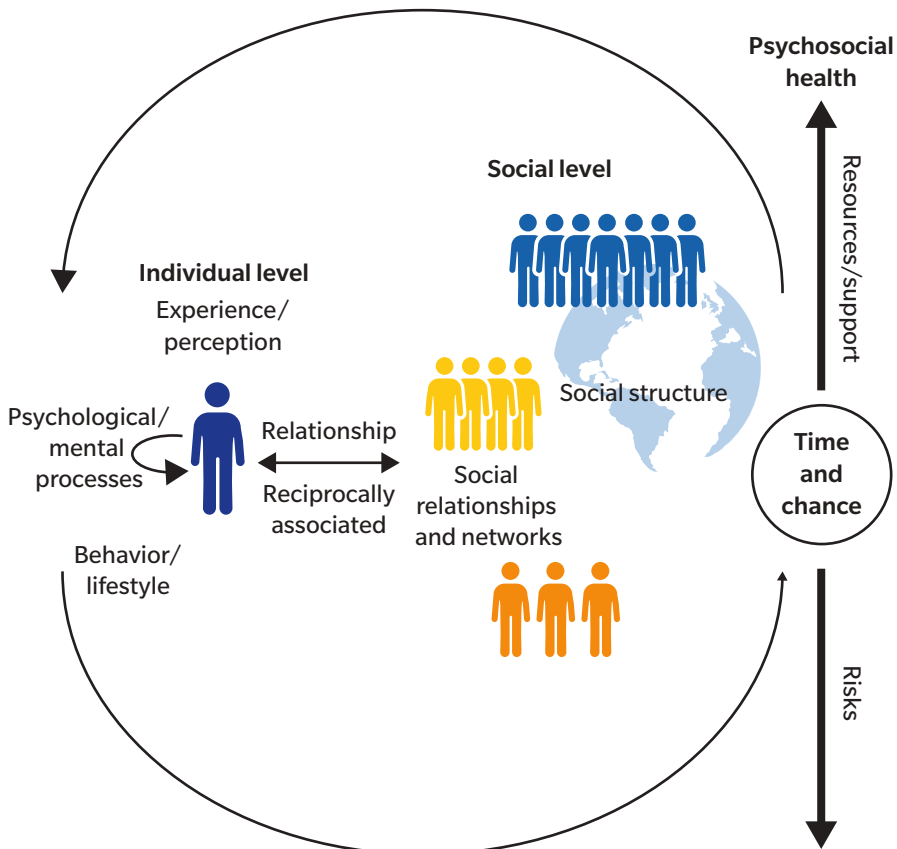
Denne gjennomgangen viser at det er utfordrende å definere psykososial helse uttømmende og entydig. Dette samsvarer med forståelsen i nyere vitenskapelige publikasjoner (Husain, 2021; Peter et al., 2022). Her vektlegges begrepets kompleksitet og sammensatthet: «De fleste studier var enige om ett punkt: psykososial helse er et komplekst samspill mellom psyken og det sosiale, og

en oppdeling i uavhengige dimensjoner er problematisk» (Peter et al., 2022, s. 23, forf. oversettelse).

På tross av denne erkjennelsen jobber forskere målrettet for å komme frem til mer omforente beskrivelser av psykososial helse. Enkelte søker slik sett å utforske hvilke dimensjoner av helsen som blir fanget inn av begrepet «psykososial helse». Den pakistanske psykologen Waqar Husain (2021) har utviklet en modell for psykososial helse, og her blir begrepet definert som «en persons seksuelle, emosjonelle, sosiale, miljømessige, kognitive, religiøse, moralske og åndelige tilfredsstillelse» (s. 395, forf. oversettelse).

Figur 1.1

Illustrasjon av ulike dimensjoner ved begrepet psykososial helse (Peter et al., 2022, s. 24).

Forskere fra helse- og sykepleievitenskap i Bern og Maastricht (Peter et al., 2022) følger opp en slik tilnærming i sitt forsøk på å definere begrepet bestående av seks ulike dimensjoner: individuelle, sosiale, relasjonelle, materielle, åndelige samt tid og muligheter. De understreker at disse dimensjonene er tett sammenvevde, og har laget en figur som viser sammenhengen og kompleksiteten i dette (jf. figur 1.1 ovenfor).

På bakgrunn av dette argumenterer forfatterne for at psykososial helse er en bevegelig tilstand som avhenger av sosial inkludering og anerkjennelse av hverandre, men også individets tilpasning til det sosiale miljø (Peter et al., 2022).

Nasir et al. (2018) utforsker det arabiske ordet «Hamm». De viser til at dette ordet knyttes til lidelse og opplevelser av ubehag, tristhet, stress, engstelse og redsel for fremtiden. Forfatterne bruker psykososial helse når de skal «oversette» det til engelsk, og argumenterer for at «Hamm» utløses av sosiale, økonomiske og politiske faktorer som påvirker livskvalitet og menneskelige funksjoner negativt. Det fremstilles som et begrep der menneskets livsutfordringer er tett sammenvevde med og utspringer fra det samfunnet og den kulturen de inngår i.

I boken *Den blå hesten. Beretninger om likeverd og fellesskap* (Waksvik, Habberstad & Volden, 2019) blir leserne kjent med et samarbeid mellom brukere, fagfolk, elever, studenter og akademikere fra Livorno i Italia og Kristiansand i Norge. Det er et samarbeid inspirert av den italienske reformen fra 1978 da alle psykiatriske sykehus («manicomi») ble lagt ned, og er en beretning om det forfatterne omtaler som psykososial helse.

De skriver at psykososial helse handler «om forhold i skjæringspunktet mellom kropp, sinn, sjel og samfunn», og argumenterer videre for at «alle følelser og forhold som bringer oss nærmere et meningsfylt og godt liv, er like selvfølgelige fenomener som risikofaktorene er det» (Waksvik, Habberstad & Volden, 2019, s. 120).

Alle disse ulike bidragsyterne sirkler rundt et beslektet landskap, og det er fristende å vise til den danske forfatteren Peter Høeg. I boken *De få utvalgte* søker han å finne en definisjon på tiden, og lander på følgende:

Tiden lar seg ikke forenkle og redusere. Du kan ikke si at den bare er i bevisstheten eller bare i universet, at den bare har én retning eller alle tenkelige. At den bare er i det biologiske fundament eller er en historisk samfunnskonvensjon. At den bare er individuell eller

bare kollektiv, bare lineær, relativ, absolutt, determinert, utbredt i hele universet, bare total, bare ubestemt, illusorisk, totalt sann, umålbar, målbar, forklarlig eller umulig å nærme seg. Den er alt dette (Høeg, 1995, s. 213).

Psykososial helse er også alt dette, og mere til. Det fremstår som et mangefasettert begrep, og det er kanskje heller ikke ønskelig å tilstrebe en entydig tolkning av begrepet. Snarere understøtter et slikt mangfold betydningen av det den østerriksk-amerikanske fysikeren og filosofen Heinz von Foerster omtaler som sitt etiske imperativ: «Act always so as to increase the number of choices» (1982, s. 308). Eller sagt på min måte: Vi må holde åpenheten åpen (Andersen, 2018, s. 158).

Avslutning

Den franske forfatteren Edouard Louis (2015) har gjennom sitt forfatterskap vist hvilken betydning navn har for livsløpet, og hvilken sosial sprengkraft det har for å gjøre en klassereise. Det burde ikke være ukjent. Også fra andre deler av kulturlivet har navnebytte hatt stor betydning for både liv og sosial anerkjennelse.⁵ I faglige sammenhenger har også nye ord og begreper hatt stor betydning og vitner om endringer i tenkning. Det er ikke lenger faglig adekvat å omtale mennesker som avsindige eller evneveike, slik det var for ikke altfor mange år siden.

Et viktig spørsmål blir da om nye begreper kun er nye uttrykk for det samme innholdet og forblir «språklig glasur», eller om begrepet også har et annet meningsinnhold og forståelse av de mennesker og menneskelige erfaringer som benevnes. Det må utforskes konkret, og er et av denne bokens anliggender. Som leser vil du finne ulike perspektiver på «psykososial helse» i denne antologien. Samlet bidrar de til å belyse begrepets mangesidighet og kompleksitet.

5 Hvem kjenner vel lenger Reginald Kenneth Dwight eller Robert Allen Zimmerman? I dag bedre kjent som henholdsvis Elton John og Bob Dylan.

Referanser

- Adamowitsch, M., Gugglberger, L. & Dür, W. (2017). Implementation practices in school health promotion: Findings from an Austrian multiple-case study. *Health Promotion International*, 32(2), 218–230.
- Agnafors, S., Sydsjö, G., Comasco, E., Bladh, M., Orelund, L. & Svedin, C. G. (2016). Early predictors of behavioural problems in pre-schoolers – A longitudinal study of constitutional and environmental main and interaction effects. *BMC Pediatrics*, 16, 1–11.
- Andersen, A. J. W. (2001). *Den lukkende åpenheten: En diskursanalyse av psykiatrisk opplysningspraksis* [Hovedoppgave, Universitetet i Bergen].
- Andersen, A. J. W. (2018). *Psykisk helsearbeid – en gang til*. Gyldendal Akademisk.
- Atuoye, K. N., Luginaah, I., Hambati, H. & Campbell, G. (2019). Politics, economics, how about our health? Impacts of large-scale land acquisitions on therapeutic spaces and wellbeing in coastal Tanzania. *Social Science & Medicine*, 220, 283–291.
- Bertelote, J. M. (2008). The roots of the concept of mental health. *World Psychiatry*, 7, 113–116.
- Bourdieu, P. & Wacquant, L. J. D. (1993). *Den kritiske ettertanke: Grunnlaget for en samfunnsanalyse*. Det Norske Samlaget.
- Breivik, J. K. (2000). Døve – funksjonshemmede eller kulturell minoritet? I T. I. Romøren (Red.), *Usynlighetskappen: Levekår for funksjonshemmede* (s. 83–103). Akribe.
- Close, S., Fennoy, I., Smaldone, A. & Reame, N. (2015). Phenotype and adverse quality of life in boys with Klinefelter syndrome. *Journal of Pediatrics*, 167(3), 650–657.
- de Caprona, Y. (2013). *Norsk etymologisk ordbok*. Kagge Forlag.
- Demant, D. & Oviedo-Trespalacios, O. (2019). Harmless? A hierarchical analysis of poppers use correlates among young gay and bisexual men. *Drug & Alcohol Review*, 38(5), 465–472.
- Fleuriet, K. J. & Sunil, T. S. (2015). Reproductive habitus, psychosocial health, and birth weight variation in Mexican immigrant and Mexican American women in South Texas. *Social Science & Medicine*, 138, 102–109.
- Helse- og omsorgsdepartementet. (2022). *Artikkel om Verdens helseorganisasjon*. Hentet 17. februar 2023 fra <https://www.regjeringen.no/no/tema/helse-og-omsorg/innsikt/internasjonalt-helsesamarbeid/innsikt/verdens-helseorganisasjon-who/id435126/>
- Hjort, P. F. (1982). Helsebegrepet, helseidealet og helsepolitiske mål. I O. E. Lorentzen, T. Berge & J. Åker (Red.), *Helsepolitikk og helseadministrasjon* (s. 11–31). Tanum-Norli.
- Hovdhaug, E. & Simonsen, H. G. (2023). Etymologi. I *Store norske leksikon*. Hentet 25. juli 2023 fra <https://snl.no/etymologi>
- Huckin, T. N. (2002). Textual silence and the discourse of homelessness. *Discourse & Society*, 13, 347–372.
- Husain, W. (2021). Components of psychosocial health. *Health Education*, 122(4), 387–401.
- Høeg, P. (1995). *De få utvalgte*. Aschehoug.
- Jaworski, A. & Coupland, N. (Red.). (1999). *The discourse reader*. Routledge.
- Kendrick, A., Fantasia, H. C., Morse, B. & Willis, D. E. (2022). Food security in college students: A concept analysis. *Nursing Forum*, 57(5), 898–904.
- Khosravan, S., Alami, A., Mohammadzadeh-Moghadam, H. & Ramezani, V. (2017). The effect of topical use of *Petroselinum crispum* (parsley) versus that of hydroquinone cream on reduction of epidermal melasma. *Holistic Nursing Practice*, 31(1), 16–20.

- Kuo, C.-T. & Chiang, T.-L. (2013). The association between relative deprivation and self-rated health, depressive symptoms, and smoking behavior in Taiwan. *Social Science & Medicine*, 89, 39–44.
- Louis, E. (2015). *Farvel til Eddy Bellegueule*. Aschehoug.
- Nasir, A. A., Salah, R., Ahmad, A. S., Hijleh, S. A., Kattab, S. A., Kurd, A. A., Sharif, R. A., Amro, R., Khatib, A., Mousa, H., Shamasnah, W., Shqerat, K. & Giacaman, R. (2018). Definition, causes, and consequences of Hamm (idiom of distress in Arabic) in the Palestinian context: A qualitative study. *The Lancet*, 391(Suppl. 2).
- Peter, K. A., Helfer, T., Golz, C., Halfens, R. J. G. & Hahn, S. (2022). Development of an interrelated definition of psychosocial health for the health sciences using concept analysis. *Journal of Psychosocial Nursing*, 60(6), 19–26.
- Potter, J. & Wetherell, M. (1987). *Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behaviour*. Sage Publications.
- Rhee, M. A., Chung, K. M., Lee, Y., Choi, H. K., Ham, J. W., Kim, H. S., Kim, S. H., Shin, Y. J. & Lyu, C. J. (2014). Impact of psychological and cancer-related factors on HRQoL for Korean childhood cancer survivors. *Quality of Life Research*, 23(9), 2603–2612.
- Saiki, L. S. & Morales, M. L. (2019). Incontinence care needs in a U.S. rural border region: Perspectives of promotoras. *Journal of Rural Nursing & Health Care*, 19(1), 179–196.
- Salway, T., Black, S., Kennedy, A., Watt, S., Ferlatte, O., Gaspar, M., Knight, R. & Gilbert, M. (2022). “Syndemic moral distress”: Sexual health provider practices in the context of co-occurring, socially produced sexual and mental health epidemics. *BMC Health Services Research*, 22(1), 1–15.
- Shoop-Worrall, S. J. W., Verstappen, S. M. M., McDonagh, J. E., Baildam, E., Chieng, A., Davidson, J., Foster, H., Ioannou, Y., McErlane, F., Wedderburn, L. R., Thomson, W. & Hyrich, K. L. (2018). Long-term outcomes following achievement of clinically inactive disease in juvenile idiopathic arthritis. *Arthritis & Rheumatology*, 70(9), 1519–1529.
- Singer, M. (2009). *Introduction to syndemics: A critical system approach to public and community health*. Jossey-Bass.
- Solcová, O., Dechtereňko, F., Poláčková Solcová, I., Hofer, J., Busch, H. & Au, A. (2021). Cross-cultural examination of university education and ego integrity in late adulthood: Implications for policy and practice. *Journal of Aging & Social Policy*, 33(6), 585–599.
- Svartdal, F. (2020). Psykososial. I *Store norske leksikon*. Hentet 16. februar 2023 fra <https://snl.no/psykososial>
- Traynor, V., Fernandez, R. & Caldwell, K. (2013). The effects of spending time outdoors in daylight on the psychosocial wellbeing of older people and family carers: A comprehensive systematic review protocol. *JBI Database of Systematic Reviews & Implementation Reports*, 11(9), 36–55.
- Universitetet i Agder. (2023). *Studieplan for masterprogram i psykososial helse*. Hentet 2. august 2023 fra <https://www.uia.no/studier/psykososial-helse>
- Von Foerster, H. (1982). *Observing systems*. Intersystems Publications.
- Waksvik, G., Habberstad, T. & Volden, O. (1982). *Den blå hesten: Beretninger om likeverd og fellesskap*. Abup Forlag.
- Wilson, M., Gwyther, K., Swann, R., Casey, K., Featherston, R., Olliffe, J. L., Englar-Carlson, M. & Rice, S. M. (2022). Operating positive masculinity: A theoretical synthesis and school-based framework to engage boys and young men. *Health Promotion International*, 37(1), 1–11.

Del 1

Psykososial
helse: forståelser
og beskrivelser
av menneskers
livsutfordringer

